

EPIKTETAS

POKALBIAI
ir VADOVĖLIS

Alma littera

(9) Tad tu nori sužinoti, ar gavai naudos? Klok savo nuomonę, filosofe! Kokia linkimo paskirtis? Nepatirti nesėkmės. O grasos? Nesuklupti. (10) Na, tai ar vykdome šią paskirtį? Pasakyk man teisybę. O jei pameluosi, priminsiu tau: kai neseniai susirinkę tavo klausytojai buvo šaltėlesni ir neskyrė tau pritarimo šūksnių, išėjai pažemintas. (11) O kitą kartą, kai pagyrė, vaikščiojai ir visų klausinėjai:

– Kaip tau patikau?

– Nuostabiai, šeimininke! Prisiekiu tau savo išsilaisvinimu iš vergijos.

– O kaip man pavyko toji vieta?

– Kuri?

– Nagi ta, kur pasakojau apie Paną³⁰ ir nimfas.

– Šauniai.

(12) O paskui man dar kalbi, kad linkdamas ir grasydamasis elgiesi pagal prigimtį? Eik jau eik, papasakok kitam. <...>

XXIV. Apie tai, kad nereikia prisirišti prie to, kas nepriklauso nuo mūsų

(1) Tegu neatneša tau blogio tai, kas prieštarauja kito žmogaus prigimčiai. Juk tu esi gimęs ne dalytis pažeminimu ar nesėkme, o dalytis su kitais sėkme. (2) Jei kam nors nesiseka, atmink, kad nesiseka dėl jo paties kaltės. Juk dievas visus žmones sukūrė laimei, sukūrė būti tvirtus³¹. (3) Ir sudarė šitam sąlygas, kiekvienam žmogui vienus dalykus duodamas kaip nuosavybę, o kitus – kaip svetimus: kas kliudoma, atimama, prievartaujama – ne nuosavybė, nuosava – kas nesukliudoma; o gėrio

ir blogio esatį, kaip ir tinka besirūpinančiam mumis ir tėviškai mus globojančiam, jis priskyre prie nuosavų dalykų. (4) „Bet aš toli nuo tokio ir tokio žmogaus, ir tai jį kankina.“ Tad kam jis svetimą laikė savu? Kodėl, kai džiaugėsi matydamas tave, nepagalvojo, kad tu mirtingas, kad gali išvažiuoti? Tai štai ir moka už savo kvailumą. (5) O už ką moki tu? Kam apraudi save? Gal ir tu neprisipratinai prie šitos minties ir kaip niekam tikusi moteriškaitė manaisi amžinai turėsiąs tai, kas tave džiugina: vietoves, žmones, pramogas? Ir šit nūnai atsisėdęs verki, kad nebematai tų pačių žmonių, nebesilankai tose pačiose vietose. (6) Tad tu ir vertas būti nelaimingesnis už varnas ir varnus, kurie gali skraidyti, kur panori, vis naujose vietose sukti lizdus, perskristi jūras be liūdesio ir praeities ilgesio. (7) „Taip, bet jie šitaip gali todėl, kad yra proto neturintys padarai.“ Tad mums dievai davė protą nesėkmei ir nelaimei, kad visą gyvenimą būtumėm vargšai ir kankiniai? (8) Ar gal šitaip: tegu visi būna nemirtingi, tegu niekas neišvažiuoja, ir mes niekur neišvykime, styrokime kaip augalai, įsikabinę šaknimis į vieną vietą? O jei kas artimųjų išvažiuoja, raudokime susėdę, ir priešingai: kai grįžta, šokime ir plokime katučių kaip vaikiukai?

(9) O gal jau laikas nusišluostyti pieną nuo lūpų, prisiminti, ką esame girdėję iš filosofų? (10) Jeigu, žinoma, klausėmės jų ne kaip kerėtojų: kad šis pasaulis yra vieningas polis, kad vieninga esatis, iš kurios jis sudarytas, kad neišvengiamas tam tikras cikliškumas – jog viena pakeistų kita,

viena žūtų, o kita rastųsi, viena liktų toje pačioje vietoje, o kita – judėtų. (11) Kad visur pilna draugų: pirmiausia dievų, paskui ir žmonių, kurie prigimtimi yra artimi vieni kitiems; kad taip ir turi būti, jog dalis draugų būtų šalia vienas kito, o kiti išsiskirtų, džiaugtųsi, kai būna kartu, ir neliūdėtų, kai išsiskiria. (12) Kad žmogui, iš prigimties kupinam prakilnių minčių, sugėbančiam niekinti visa, kas nepriklauso nuo laisvos valios, dar būdinga ne išsikeroti šaknimis ir įaugti į žemę, o keliauti tai vienur, tai kitur, kartais spiriamam reikalo, o kartais ir paprasčiausiai pasižvalgyti. <...> (17) Ir niekada neišsitenka kartu laimė ir išvykusiųjų ilgesys. Juk laimingumas privalo turėti visa, ko nori, jis panašus į tam tikrą pilnatvę: jam netinka nei troškulys, nei alkis. (18) „Bet Odisėjas ilgėjosi žmonos ir raudėjo atsisėdęs ant uolos.“³² Tu visada tiki Homeru ir jo pasakomis? O jei ir iš tiesų verkė, šitai tik rodo, kad jis buvo nelaimingas. Tačiau koks dorybingas žmogus būna nelaimingas? (19) Pasaulis iš tiesų prastai tvarkomas, jei Dzeusas nesirūpina savais piliečiais, kad būtų laimingi kaip jis pats. Bet nevalia, šventvagiška šitaip manyti; (20) tad Odisėjas, jei verkė ir rypavo, žinoma, nebuvo dorybingas žmogus. Iš tikrųjų, koks žmogus gali būti dorybingas nežinodamas, kas jis yra? Ir ar nors vienas pažįsta save, jei užmiršta, kad gimęs turi mirti, kad neįmanoma žmogui gyventi kartu su kitu žmogumi amžinai? <...>

(22) „Bet mano motina sielvartauja nematydama manęs.“ Tai kodėl gi ji nesuprato šitų žo-

džių? Aš kalbu ne apie tai, jog nereikia stengtis, kad ji nedejuotų, bet apie tai, jog negalima trūks plyš gvieštis svetimo. (23) Kito žmogaus liūdesys yra svetimas, mano liūdesys yra mano. Tad štai: ten, kur mano savastis, aš būtinų būtiniausiai viską padarysiu, nes tai priklauso nuo manęs; o dėl svetimo – stengsiuos kiek galėdamas, bet nesiplėšysiu. <...>

(56) Kai nustosi branginęs visa, kas priklauso išoriniam pasauliui ir nepriklauso nuo tavo laisvos valios, nė vieno tų dalykų nebelaikysi savu, savastimi laikysi tiktai teisingai spręsti, suprasti, siekti, linkti, grasytis, – tai kur čia beliks vietos pataikavimui ir nusižeminimui? Kodėl gi vis dar ilgiesi tenykštės ramybės, tų įprastų vietų? (57) Palauk trupučiuką, priprasi ir prie šitų. O štai jei būsi toks niekingas, tai ir šitas vietas apleisdamas paskui vėl žliumbk, paleisk dūdas.

– (58) Tai kaipgi kitaip aš mylėsiu artimuosius?

– Kaip kilnus, laimingas žmogus, nes juk niekada protas neliepia nei būti niekingam, palūžusiam ar priklausomam nuo kito, nei nors kartą pasiskųsti dievu ar žmogumi. (59) Mylėk savo artimuosius taip, kad galėtumei išlikti toksai; o jei dėl šitos artimųjų meilės (nors ir kas būtų tai, ką tu vadini artimųjų meile) esi pasiruošęs tapti vergu, nelaimėliu – neapsimoka mylėti artimųjų. <...> (62) Mes turime begalę dingsčių būti niekingi: vieni dėl vaiko, kiti dėl motinos, dar kiti – dėl brolio. (63) O iš tikrųjų per jokį žmogų neturime būti nelaimingi. Privalome būti laimingi visų žmo-

nių dėka, o ypač dievo, kuris mus sukūrė laimei. (64) Žiū, argi nieko nemylėjo Diogenas, kursai buvo toks doras ir toks filantropas, kad bendram žmonių labui su džiaugsmu patyrė didžiausius fizinius sunkumus ir kančias? (65) Bet kaip jis mylėjo? Kaip ir pritinka Dzeuso tarnui: ir rūpindamasis žmonėmis, ir kartu paklusdamas dievui. (66) Tik-tai todėl visa žemė jam buvo tėvynė, o išrinktosios žemės jis neturėjo. Net pakliuvęs nelaisvėn nesilgėjo Atėnų nei ten likusių artimųjų ir draugų, tapo pačių piratų artimu ir mėgino juos pataisyti. Vėliau parduotas vergijon, gyveno Korinte kaip anksčiau Atėnuose³³, lygiai taip pat būtų gyvenęs ir atsidūręs tarp pėbė³⁴. (67) Šitaip įgyjama laisvė! Todėl jis sakydavo: „Nuo to laiko, kai mane išlaisvino Antistenas³⁵, daugiau niekada nebuvo vergas.“ (68) Kaip išlaisvino? Pasiklausyk jo žodžių: „Išmokė mane skirti, kas mano ir kas ne mano. Ne mano savastis yra giminaičiai, namiškiai, draugai, šlovė, įprastos vietos, bendravimas.“ – (69) „O kas tavo?“ – „Naudojimasis vaizdiniais.“ Jis įrodė, kad čia man nėra kliūčių, prievartos, čia niekas negali man pamaišyti, niekas negali priversti manęs naudotis jais kitaip, negu aš noriu. (70) Tai kas gi dar man yra valdžia? Pilypas³⁶, Aleksandras³⁷, Perdikas³⁸ ar didysis karalius³⁹? Kurgi jiems! Juk pavergti galima tik tą žmogų, kurį jau yra pavergusios medžiaginės vertybės. (71) Tai štai toks žmogus, stipresnis už malonumus, sunkumus, šlovę, turtus, galintis kada panorėjęs išeiti, pirma išspjovęs kam nors visą savo kūnpalaikį, – kam bevergauja šitoks

žmogus? Kam jis bėra pavaldus? (72) Tačiau jei Diogenas mieliau būtų gyvenęs Atėnuose, pavergtas tenykščio bendravimo, jo padėtis būtų pasidariusi priklausoma nuo pirmo pasitaikiusio žmogaus, kiekvienas stipresnis būtų galėjęs jį skaudinti. (73) Kaip, tavo manymu, jis būtų galėjęs laižyti padus piratams, kad parduotų jį vergijon kam nors iš atėniečių, idant kada nors dar kartą pamatytų puikųjį Pirėją, Ilgąsias sienas ir Akropolį⁴⁰? (74) Kas būdamas pamatysi, žmogėne? Nusizėmėnė vergas – ir kokia tau iš to nauda?

– Ne, laisvas žmogus.

– (75) Pasakyk, kokia bus ta tavo laisvė? Žiū, griebia tave kas nors, atitraukia nuo tau įprasto bendravimo ir sako: „Tu – mano vergas: mano valia trukdyti tau gyventi kaip nori, mano valia paleisti tave, pažeminti. Jei panorėsiu, galėsi vėl sau džiūgaudamas ir neliesdamas kojomis žemės skriste skristi į Atėnus.“ (76) Ką tu sakai šitam žmogui, išsivedančiam tave į vergiją? Ką nurodai kaip savo laisvės skelbėją? O gal, nė nepažiūrėjęs jam į akis, maldauji, liedamas žodžių srautą, kad tik paleistų? (77) Žmogau, tu turi eiti į kalėjimą džiūgaudamas, skubėdamas, aplenkdamas tave vedančiuosius. Žiūrėk man, baisiausiai bijai gyventi Romoje, ilgiesi Heladės. O kai teks numirti, gal ir tada ketini verkšlenti mums, kad jau nebepamatysi Atėnų, nebevaikštinsi po Likėją⁴¹?

(78) Tai dėl šito išėjai iš namų? Tai dėl šito ieškojai galimybės susitikti su žmogumi, kuris tau padėtų? Ką padėtų? Mikliau spręsti silogizmus ar

nuosekliai padaryti sąlyginių samprotavimų išvada? Ir dėl tokios priežastėlės palikai brolių, tėvynę, draugus, namiškius, kad grįžtumei teišmokęs šitai? (79) Tad tu išėjai iš namų ne kad įgytum ištvėrmės, ne ieškodamas dvasios ramybės, ne tam, kad tapęs nepakenkiamas daugiau niekuo nebesiskųstumei, nieko nebekaltintum, kad niekas tavęs nebeskriaustų ir kad šitaip išsaugotumei savo ryšius, nepatiriančius kliūčių? (80) Parsivežei šit kokių puikių prekių: silogizmų, kintančių ir sąlyginių samprotavimų! Ir jei taip nori, sėdėk turguje pasikabinęs iškabą tarsi vaistų prekyjas. (81) Argi nepradėsi teigti neturįs nieko bendra su tuo, ką žinai ir išmokai, bijodamas pagarsinti teorines taisykles esant netinkamas? Ką bloga tau padarė filosofija? Kuo tave nuskriaudė Chrisipas, kad pats savo veikla rodai jo darbus esant nereikalingus? Argi tau neužteko tenykščio blogio, kiek su juo susidurdavai, kad liūdėtum ir kentėtum ir neišvažia- vęs iš namų? Dar įsigijai jo papildomai? (82) Jei- gu vėl įsitaisysi naujų bičiulių ir draugų, bus dar daugiau priežasčių aimanuoti vėl persikėlus į kitą vietą. Tai kam tu gyveni? Kad labiau persiimtumei liūdesiu, kuris daro tave nelaimingą? O dar man vadini šitai meile artimiesiems! (83) Kokia čia artimųjų meilė, žmogau? Jei gu ji gėris, tai negali būti ir blogio priežastis, o jei blogis – tai ko man dėl jos kvaršini galvą? Ašai gimęs savo gėriui, o blogiui – nesu gimęs!

(84) Tad kaip šičia reikia gudintis? Pirmiausia, svarbiausia, opiausia ir, taip sakant, pradžių pra-

džia: vos pajutęs prierašumą, suprask, kad jį junti ne kam nors, ko negalima iš tavęs atimti, o tarsi moliniam puodui, stiklo taurei; ir neužmiršk neprarasti dvasios ramybės, kai šitai iš tavęs atims. (85) Taip ir čia: bučiuodamas savo vaikelį, brolių, draugą, niekada neduok visiškos valios vaizdiniui ir neleisk pakilti džiaugsmui, kiek jis nori, bet vis tramdyk juos, trukdyk jiems; kaip stovintieji už triumfatorių vis primena šiuos esant žmones⁴², (86) panašiai ir tu vis primink sau, kad myli mirtingą žmogų – myli tai, kas tau nepriklauso. Šitai tau duota tik dabartiniam laiko tarpšniui, šitai galima lengvai iš tavęs atimti; duota ne nuolat turėti, o kaip figa, kaip vynuogių kekė – tam tikru metų laiku; esi kvailas, jei užsimanai jų pavalgyti žiemą. (87) Ir ilgėdamasis sūnaus ar draugo, kai tau neskirta jų matyti, žinok: žiemą užsimanei figos. Juk kas yra žiema figai, tas pats yra kiekviena iš visumos išplaukianti aplinkybė dalykams, kurie jai esant gali būti atimami. (88) Todėl bet kuo džiaugdamosis pasitelk priešingus vaizdinius. Kas čia bloga, jei bučiuodamas vaikutį šnabždi sau: „Rytoj tu mirsi“, arba apie draugą: „Rytoj arba tu iškeliausi, arba aš, ir mes niekada daugiau nebepasimatysime“?

– (89) Bet juk tai piktžodžiavimas prieš dievus?

– Piktžodžiavimas yra ir kai kurie užkeikimai, tačiau jei padeda, nekreipiu į tai dėmesio, – kad tik padėtų. Tai tu piktžodžiavimu vadini kažką kita, o ne tai, kas reiškia blogį? (90) Piktžodžiavimas yra silpnadvasiškumas, piktžodžiavimas – niekšingu-

mas, skausmas, liūdesys, begėdystė: šitie žodžiai yra piktžodžiavimas. Nors, žinoma, nereikia pernelyg bijoti ir juos ištarti, stengiantis apsisaugoti nuo jais nusakomų poelgių. (91) O tu man piktžodžiavimu vadini žodį, nusakantį gamtos reiškinių? Tai vadink piktžodžiavimu ir javapjūtę: juk tai javų žūtis! Javų, bet ne pasaulio. Vadink piktžodžiavimu ir lapų kritimą, ir tai, kad figos sudžiovinamos, o vynuogės virsta razinomis. (92) Juk visa tai yra vienu dalykų virtimas kitais: ne žūtis, o tam tikra nustatyta tvarka ir rikiuotė. (93) Štai ką reiškia iškeliaivimas – tai tėra nereikšmingas pasikeitimas. Štai ką reiškia mirtis: tai yra šiek tiek reikšmingesnis pasikeitimas – esančio dabar virtimas ne iš viso nesančiu, o nesančiu dabar.

– (94) Tad manęs jau niekada nebebus?

– Nebebus. Užtat bus kažkas kita, ko tuo metu reikės pasauliui. Juk ir tu gimei ne kai panorėjai, bet kai šito prireikė pasauliui.

(95) Todėl dorybingas žmogus, atmindamas, kas jis yra, iš kur atėjo ir kieno sukurtas, rūpinasi vien atlikti savo pareigą savojoje vietoje, dorai ir visiškai paklusdamas dievui. <...>

(103) Šituo vadovaukis dieną naktį: apie tai rašyk, apie tai skaityk, apie tai kalbėk. Kalbėk pats sau, kalbėk kitam: „Ar tu negali man niekuo ščia padėti?“ Ir vėl iš naujo kreipkis į vieną, kreipkis į kitą. (104) Paskui, jei atsitiktų koks vadinamųjų nepageidaujamų dalykų, iš karto tau bus lengviau, nes tai nebus netikėta. (105) Juk visais atvejais di-